

УДК 82-1/-9

ІМПРЕСІОНІСТИЧНІ ЕЛЕМЕНТИ ПОЕТИКИ МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ (ЗА РОМАНОМ «ВІЧНИК. СПОВІДЬ НА ПЕРЕВАЛІ ДУХУ»)

Талько О.Б.

Житомирський національний агроекологічний університет

У статті досліджуються основні домінанти авторського стилю Мирослава Дочинця. На прикладі роману «Вічник. Сповідь на перевалі духу» розглядаються імпресіоністичні елементи його поетики. Поглиблюється наукове уявлення про роль метафори в імпресіоністській прозі. Характеризується розмаїття художніх засобів митця. Поглиблюється наукове уявлення про роль метафори.

Ключові слова: імпресіонізм, роман, метафора, новела, жанр.

Постановка проблеми. Талановитий закарпатський письменник Мирослав Дочинець упевнено торує шлях до вершин сучасної української літератури. Твори митця користуються неабиякою популярністю серед читачів різного віку, активно обговорюються громадськістю і успішно перевидаються. Проза майстра викликає все більший інтерес за межами України, про що свідчать численні переклади російською, угорською, словацькою, польською, італійською, румунською, французькою, англійською та японською мовами.

М. Дочинець нагороджений вітчизняними та міжнародними літературними преміями і є ла-

уреатом Національної премії ім. Т. Шевченка (2014 р.).

Заслужений успіх письменника спонукає до всебічного аналізу та детального дослідження його творчості. Бездоганий художній стиль майстра, величезне лексичне багатство мови, афористичність та жанрова своєрідність потребують ґрунтовного наукового вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питомна частка відгуків, рецензій і статей, присвячених творчості М. Дочинця, – це захоплені відзиви авторитетних письменників, професійних рецензентів-літературознавців, фахових журналістів і пересічних читачів. Усі вони наголошують на ве-

ликий духовності та філософській глибині змісту творів, відзначають їх мовне багатство та високий рівень художності. Серед найбільш поважних рецензентів – М. Слабошпицький, П. Сорока, В. Базилевський, Є. Сверстюк, Л. Демидюк та ін.

Дидактичну цінність роману М. Дочинця однією з перших схарактеризувала Л. Єршова у статті ««Вічник» М. Дочинця – педагогічна поема про минуле для майбутнього». Авторка наголошує на безперечній педагогічній домінанті твору, найяскравішим образом якого є багатоликий Учитель. Вона стверджує: «Найважливішими виховними орієнтирами твору є родина, рідна земля, природа, праця й життя. Вони утворюють нерозривну єдність, набуваючи божественного звучання. Образи живої і неживої природи у книзі також представлені як Вчителі. Усі вони пантеїстично одухотворені – комахи, птахи, звірі, рослини, вода, вогонь, земля, каміння, повітря. Кожен з них учить і виховує» [4, с. 24].

У статті О. Талько «Новелістичний характер творчості Мирослава Дочинця» було досліджено образно-метафоричні та жанрово-структурні особливості прози митця і покладено початок вивченню фундаментальних ознак його поетики. У дослідженні було доведено, що основною жанровою формою, до якої тяжіє автор як у малих жанрах, так і в романах, є новела [5].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри вищесказане, на сьогодні немає детальних досліджень щодо ідейно-образної інтерпретації найбільш значущих творів одного з найуспішніших сучасних письменників, майже не досліджуються мовностильові аспекти творчості майстра.

Малодослідженою частиною українського літературного процесу є імпресіоністична проза, її тематичне коло, художні ознаки та вплив на сучасну українську новелу.

Метою статті є вивчення імпресіоністичних елементів у творчості М. Дочинця на матеріалі роману «Вічник. Сповідь на перевалі духу» та аналіз окремих аспектів його багаторівневої поетики. У процесі реалізація означеної мети передбачається визначити основні домінанти авторського стилю. Необхідно поглибити наукове уявлення про роль метафори в імпресіоністській прозі та виявити аспекти, що потребують подальшого вивчення.

Виклад основного матеріалу. Одним із головних виражальних засобів для письменника є метафора. «Метафора, – декларує концепцію свого мистецького стилю автор, – це спроба на звання майстра. А глибину думки виражають його епітети. Це коли двома-трьома ретельно відібраними словами передається на аркуші думка, барва, звук, світло. Ні, це не красиві слова, це картина, намальована словами-мазками. В добрій книзі немає місця позолоті, тут кожне слово – як стріла в суть» [2, с. 44]. Як бачимо, авторська концепція розуміння та застосування метафори суголосна імпресіоністичному принципу зображення з його особливою увагою до деталі предмета чи явища, з точно відтвореним враженням та лаконізмом.

Імпресіонізм (від франц. *impression*) – художній напрям, заснований на принципі безпосередньої фіксації вражень, спостережень, співпереживань. Сформувався у Франції в другій

половині XIX ст., насамперед у малярстві, а згодом у скульптурі та музиці. Наприкінці XIX ст. імпресіонізм поширився в європейській літературі. В ній він не складає окремої школи, як в живописі, однак принципи й засоби імпресіонізму залучають у своїй творчості письменники різних країн та різних мистецьких напрямків. Виявляється він у творчості П. Верлена, С. Малларме, братів Гонкур, у пізнього Г. Мопассана, М. Пруста, К. Гамсуна, О. Уайльда, Р. Стівенсона, А. Шніцлера, А. Чехова, І. Буніна, І. Анненського та ін. Поетика імпресіонізму знаходить своє місце і в українській літературі. Насамперед це стосується новелістики М. Коцюбинського, І. Стефаніка, М. Черемшини, О. Кобилянської, а також Г. Михайличенка, М. Хвильового, Є. Плужника та ін. [1, с. 324-328].

Автори «Загального літературознавства» О.А. Галич, В.М. Назарець та Є.М. Васильєв стверджують, що характерною рисою імпресіонізму, на відміну від реалізму, є творення образу не докладним описом, а декількома рисами, «мазками»; зацікавлення суб'єктивним враженням, переживаннями персонажа тощо. Майстер зосереджується не на зображенні самого предмету, а на враженні від нього, орієнтується на почуття, а не на розум.

Для того, щоб схопити і відтворити життєвий фрагмент, щоб намалювати замальовку дійсності, зробити звичне незвичним, очудненим, потрібно дуже скрупульозно, точно і майстерно віднаходити потрібні слова. М. Дочинець акумулює в слові чи словосполученні головний ідейний концепт, майстерно добирає слова, що вміщують запах, колір і звук, передають плин часу, динаміку подій та мінливість світу. Художні образи линуць невимушено, легко, щедро: «Він носив мудрість, як квітка запах; дерева ростуть з неба. З неба прийняло мене дерево і прихилило до землі» – і таке мереживо через увесь твір: «Сонце сходило на мене. Промені золотом чесали траву і сіялися на мою твар. Очі хапали кінчики тої високої трави, що гейби росла з неба... Я вперся в дуба, здавалося, що світ крутиться довкола мого дуба. Крутиться нечутно, плавно» [3, с. 67]; «Підскакуючи на купинах, ми розсікали вітер. Буря доганяла нас. Блискавка репіжила по ближньому грабнику. Жменями шроту вдарили в плечі перші краплі. І чорні краплини перепуджених очей блиснули коло мого плеча» [3, с. 76]; «Блискавки засвічували нам короткі свічі. Громова виця нам казала своє благословення. Небо кропило святою водою» [3, с. 79]; «А, ліс, набираючи лист, густішав і чорнів усе більше. В зеленій химероті тепер там закарбувалося якесь нове темне життя. Щось тріщало, тріпотіло, охкало, кувікало. А в ночі зітхало і стогнало, як змучений чоловік» [3, с. 32]; «Земна волога аж порскала з пробуджених весно дерев» [3, с. 31]; «Ліс похрипував сухаринами, покашлював заглушеними в ломаччі джерелами, стогнав здавленими вітроломом грудьми» [3, с. 42]; «Я вертався зі сну, як із тлуми, в явність свіжого передрання. Але стражденні лики ночі й далі мутили мені зір, тріпотіли у листі близького дуба. Кожен різьблений листочок – як зморений вид котрогось із молодих карників нашого мартовського бойовища» [3, с. 51]; «Земля покликкала його, як кличе серед

ярі зерно. Він уплив у смерть, як потік, упливає в ріку» [3, с. 64]. Образи, що майстерно творить автор, динамічні, зримі, відчутні завдяки тому, що письменник намагається відтворити багатоманітні чуттєві враження.

Малюючи свої дивовижні замальовки, митець звертає увагу на деталі сенсорного сприйняття – не тільки на рух, світло, барву, а й на запах: «Лишився той гострий запах небесних кресал, мокрого волосся і лісової ягоди. Куди б не вела мене по світах невгамовна планида, той запах ішов за мною назирці. Як тінь її» [3, с. 79]. «Запахи... Трави господні навчили мене розуміти їх. Я перебираю їх, як образчики проминулих днів, читаю їх, як книжку. Усе пахне, усе має запах. Навіть душа, навіть смерть... Людина пахне природою, бо зліплена з її окрушин» [3, с. 79].

Письменник уміє дібрати слово «замашне, пахуче». Він пояснює: «...можна сказати, приміром, корч, а можна – корчوماха; не насупився, а насурмився; не мляво, а пиняво; не багатолюдно, а елітно; не кволий, а крихкотілий; не крадькома, а затайлитво; не сутінки, а намерки; не залицяльник, а увива; не легковажна, а повійна; не сварити, а псярити; не підліток, а недоліток; не писати, а малякати...» [5, с. 476].

Талант майстра слова «проявляється не тільки в тім, що він уміє знаходити потрібні слова у словниках і в своїй пам'яті, а переважно в тім, що він уміє їх творити, вирощувати в такій необмеженій, невичерпній кількості, якої вистачає і для літературної, і для народної мови» [5, с. 475]. Це пояснює те, що діалектизми, як і авторські неологізми, сприймаються читачем інтуїтивно вільно, невимушено і природно. Словарик, який пропонує автор у кінці роману, легко переконує, що чуйний читач правильно розуміє семантику подарованих автором слів. До речі, в наступних романах автор свідомо відмовився від словника, утверджуючи, нарівні з літературною, народну мову рідного карпатського краю.

Багатоликість, відсутність у творі раз і назавжди усталеної фіксації імені головного героя, якого називали то Знахарем, то Знатником, то Відуном, то Босоркуном, то Характерником, то Вічним Дідом то Тим, що живе в Чорній хащі, на нашу думку, також стає свідченням імпресіоністичної манери автора.

Герой розповідає читачеві свою історію життя. Формат розповіді дає можливість не послідовно фіксувати зміну подій і явищ, не логічно впорядковувати історичний відрізок або період життя героя, а фіксувати увагу на уривчастих фрагментах, відбитих у свідомості персонажа, зупиняти опис і повертатися до нього знову. Розповідь про те, як після втечі з полону поранений, голодний, знесилений герой намагається вижити серед непролазного лісу, переважає з і споминами Вічника про його дитинство та юність, про тих людей, яких герой вважає своїми великими навчителями – рідного діда, вуйя Ферка, поважного книжника і знахаря Джеорджоне, сотника Скобала та ін. Видозмінений часопростір, який то ущільнюється, то повільно розширюється, є ще однією характерною ознакою імпресіоністичного стилю.

Найпоширенішим жанром імпресіонізму в прозі стала новела. Характерно, що творчість М. Дочинця має, на нашу думку, яскраво вира-

жений новелістичний характер [5]. Блискучий автор малих прозових форм – афоризмів, публіцистики, новел, мініатюр, етюдів, есе, художніх нарисів, повістей, оповідань – письменник і в романах демонструє новелістичні жанрові ознаки.

Роман «Вічник. Сповідь на перевалі духу» – це стулені щільники новел. Історичну панораму закарпатської епопеї створюють численні спомини героя: епізоди дитинства та юності, образи людей, що глибоко врізалися в душу. Подані стисло, лаконічно, неймовірно метафорично, вони стають відносно рівнозначними і художньо рівноцінними розділами. У кожному з них – і захоплююча харизма новелістичного жанру, і філософська афористичність, і естетична самоцінність.

На одній із зустрічей з читачами письменник порівнював свої романи «Лис у винограднику», «Вічник» та «Криничар». М. Дочинець зазначив, що його книги варто сприймати як метафори. «Лис у винограднику» – людина та її стосунки з родиною, «Вічник» – людина й природа, «Криничар» – людина і близька їй справа.

На думку автора, будь-який роман можна сконденсувати в новелі. Будь-яку новелу – в короткій фразі. Це відкрив ще Ісус Христос. Його вчення – це короткі новели, притчі, розбиті на ще коротші афоризми. Тому вони й стали крилатими, вічними. Щоб тебе почули, треба говорити тихо, коротко і загадково. Таким чином, в афоризмі досягається найвища концентрація безпосереднього повідомлення і смислової витонченості.

Чимало влучних висловів розсипано й на сторінках «Вічника»: «Така моя доля – як дірява льоля. Але нічого: череп'я довше живе, як цілий горнець», «Учися! Ремесло не коромисло, плече не давить», «І сліпий курці раз падеться зерня», «Чистий рот – чисті слова, чисті зуби – чисті думки».

Дивовижна художня образність, органічне поєднання елементів реального та химерного, побутового та міфологічного, дійсного та уявного, утаємниченого та буденного споріднюють твір з магічним реалізмом. Внутрішньо не суперечливі, фантастичні елементи, як правило, не пояснюються. І що дивно: читач усвідомлює за безіменним оповідачем сприймає без жодного вагання логіку магічних елементів, як це спостерігається, наприклад, у епізоді зі зміями [3, с. 58], жабами [3, с. 29], чи у випадку з видінням у церкві [3, с. 37]. Рясно заповнили сторінки роману міфологічні, казкові персонажі, магічні амулети та обереги, що зберігаються від первісних часів у пам'яті народній – це гробова трісочка-чарунка, що чоловіка робила невидимим і відкривала йому затайливий світ; дідова коса-оберег; бабачихавка, що теребить віником у носі; босоркані та повітрулі, що уві сні мучили натомлених за день чоловіків тощо.

У творі самотуття художня модель авторського сприйняття дійсності органічно поєднує елементи реального та фантастичного світу, побутового та міфологічного, дійсного та уявного, утаємниченого та буденного. В ньому існують добрі і злі духи, антропоморфні образи та пантеїстичне ставлення до сил природи. Найкоротша миттєвість, утаємниченість та швидкоплинність образів використовується для створення магічної реальності.

Імпресіоністична образність, що покликана знаходити і фіксувати мікродинаміку внутріш-

нього душевного світу, може бути притаманна різним художнім методам і використовується письменниками різноманітних напрямків та течій: неоромантиками (Дж. Конрад, Р. Стівенсон), натуралістами (Г. Мопассан, Гонкури), реалістами (І. Бунін, М. Коцюбинський), символістами (П. Верлен, К. Бальмонт). У «Вічнику» вона є одним з чинників, що наближає твір до естетики магічного реалізму.

Найголовніший художній принцип магічного реалізму – зображення казкового, фантастичного як реально суцього, буденного.

У романі М. Дочинця можна віднайти й інші його ознаки:

- своєрідне вільне поводження із часом і простором;
- беззаперечне сприйняття героєм логіки магічних подій;
- залучення численних деталей сенсорного сприйняття;
- афористичність та образність мови;
- використання прийому очуднення;
- звернення до національних джерел, широке використання фольклору;
- активне включення образів тотемних тварин, рослин, анімалістичні уявлення тощо;
- протиставлення минулого із сучасним, астрального – з фізичним;
- синтез побутового і чарівного, сучасності та історії, дійсного і уявного;

– зображення дійсності крізь призму міфологічної свідомості;

– ставлення до життя і смерті як до природних явищ;

– філософська спрямованість твору;

– ясний фінал;

– осмислення історичного, культурного, соціального досвіду людства в конкретних художніх образах;

– використання традиційних сюжетів та мотивів («робінзонада» Вічника у Чорному лісі).

Висновки і пропозиції. На матеріалі роману «Вічник» досліджено головні положення поетики М. Дочинця та проаналізовано їх імпресіоністичні елементи. Поглиблено наукове уявлення про роль метафори в імпресіоністській прозі. Визначено провідні складники авторського стилю письменника – метафоричність, афористичність, бездоганне чуття мови і досконале володіння засобами словотворчого увиразнення (неологізми, народна мова), новелістична основа жанротворення, елементи магічного реалізму тощо.

Роман «Вічник. Сповідь на перевалі духу», який несе глибоку духовність і здатен «випрямляти хребти і просвітлювати голови», варто було б рекомендувати для ознайомлення у школі, а вивчення секретів творчої лабораторії майстра слова можуть стати цінним підґрунтям для студентів філологічних факультетів і всіх, хто хоче долучитися до літературної творчості.

Список літератури:

1. Галич О. А. Загальне літературознавство: Навчальний посібник для вузів / О. А. Галич, В. М. Назарець, Є. М. Васильєв. – Рівне, 1997. – 544 с. – С. 324-328.
2. Дочинець М.І. Лис у винограднику: [роман] / Мирослав Дочинець. – К.: Ярославів Вал, 2010. – 292 с.
3. Дочинець М.І. Вічник / Мирослав Дочинець. – Мукачево: Карпатська вежа, 2011. – 284 с.
4. Єршової Л.М. «Вічник» М. Дочинця – педагогічна поема про минуле для майбутнього / Л. М. Єршова // Формування особистості студента: професія, суспільство, сім'я. – Житомир: Вид-во «Житомирський національний агроєкологічний університет», 2012. – 256 с. – С. 21-24.
5. Талько О.Б. Новелістичний характер творчості М. Дочинця / О. Б. Талько // Література. Фольклор. Проблеми поетики. Випуск 39, – Київ: Вид-во КНУ імені Тараса Шевченка, 2013. – С. 475-480.

Талько Е.Б.

Житомирський національний агроєкологічний університет

ИМПРЕССИОНИСТИЧЕСКИЕ ЭЛЕМЕНТЫ ПОЭТИКИ МИРОСЛАВА ДОЧИНЦА (ПО РОМАНУ «ВЕЧНИК. ИСПОВЕДЬ НА ПЕРЕВАЛЕ ДУХА»)

Аннотация

В статье исследуются основные доминанты авторского стиля закарпатского писателя Мирослава Дочинца. На примере романа «Вечник. Исповедь на перевале духа» рассмотрены импрессионистические элементы его поэтики. Расширены научные представления о роли метафоры в импрессионистической прозе. Отмечено разнообразие художественных средств мастера слова. Углублено научное представление о роли метафоры.

Ключевые слова: импрессионизм, роман, метафора, новелла, жанр.

Talko E.B.

Zhytomyr National Agroecological University

**IMPRESSIONISTIC ELEMENTS OF THE POETICS MIROSLAV DOCINES
IN THE NOVEL "VECHNIK. CONFESSIONS ON THE PASS OF THE SPIRIT"**

Summary

The article examines the main dominants of the author's style of Miroslav Docines. On the example of the novel "Vechnik" Confessions on the pass of the spirit" Discusses the impressionistic elements of his poetics. Deepening scientific understanding of the role of metaphor impressionist prose. Is characterized by the diversity of artistic means the artist. Deepening scientific understanding of the role of metaphor.

Keywords: impressionism, Roman, metaphor, story, genre.